

ญี่ปุ่นตกตะลึงกับสภาพสิ่งแวดล้อมไทย

.....ระพี สาคริก

ระหว่างวันที่ 1 ถึง 6 พฤษภาคม 2534 มีการจัดงานเปิดศูนย์การประชุมและแสดงศิลปวัฒนธรรมของเมืองโอคายาม่า ประเทศญี่ปุ่น โดยการจัดงานแสดงกล้วยไม้เป็นปฐมฤกษ์ นอกจากจัดแสดงกล้วยไม้นานาชาติในบริเวณห้องโถงใหญ่อย่างวิจิตรงดงามในเชิงศิลป์ และหลายจุดมีการออกแบบพื้นฐานด้วยลักษณะของวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้ว ผู้เขียนยังถูกเชิญให้เป็นผู้บรรยายพิเศษเป็นเวลา 1 ชั่วโมงในห้องประชุมชั้นบนเมื่อค่ำวันที่ 3 พฤษภาคม ฯ ด้วย

ฝ่ายเจ้าภาพจัดงานซึ่งประกอบด้วยรัฐบาลท้องถิ่นร่วมกับมูลนิธิที่ตั้งขึ้นรองรับการบริหารงานศูนย์ ได้ส่งผู้แทนมา เชิญถึงบ้านในกรุงเทพฯ ประมาณ 5 เดือนเป็นการล่วงหน้าและ เสนอออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด พร้อมกับแจ้งว่า จะไปพูดเรื่องอะไรก็ได้ ให้อิสระที่จะพิจารณาเอาเอง

ผู้เขียนนำมาพิจารณาพอสมควร เห็นว่าปัจจุบันนี้ภัยอันตรายจากสิ่งแวดล้อมซึ่ง เกิดเพราะการกระทำของมนุษย์ที่ขาดจิตสำนึกรับผิดชอบ มีกำลังโกลดตัวโกลดใจถึงขั้นอันตรายมากขึ้นทุกขณะ และสัญชาตญาณธรรมชาติของคนกำลังตื่นตัวกลัวภัยมากขึ้น น่าจะเป็นจังหวะที่ดีที่หยิบยกประเด็นปัญหาขึ้นมากล่าว

อีกด้านหนึ่งที่ทำให้คิดก็คือ งานนี้เป็นงานเกี่ยวกับกล้วยไม้ ในที่สุดก็นึกถึงหัวข้อที่จะพูดได้ ถ้าใช้ "การอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า" เพื่อเชื่อมโยง เรื่องกล้วยไม้เข้าไปกับธรรมชาติ แต่มันก็เข้าแนวคิดเก่า ๆ ซึ่งนอกจากไม่ช่วยแก้ปัญหาอะไรได้แล้ว ยังส่งเสริมวิถีทางสร้างปัญหามากขึ้น

เพราะเท่าที่พบ เห็นมาแล้วจากอดีตถึงปัจจุบัน ใคร เกี่ยวข้องกับพืชชนิดไหน หรือสัตว์ป่าชนิดไหน ก็จะกำหนดกรอบให้กับตนเอง มุ่ง เน้นกรอบปัญหาไว้เพียงตรงนั้น แม้การ เน้นอนุรักษ์พืชกับ สัตว์แยกกัน คนที่สนใจกล้วยไม้ก็จะมุ่งอยู่ที่กล้วยไม้ เท่าที่พบ เห็นยิ่งหนักขึ้นไปอีกคือ เน้นกัน เป็นชนิด เป็นสกุลอย่างจำเพาะเจาะจง ทำให้เห็นความจริง ๆ แล้ว เป็นภาพของการใช้สิ่งต่าง ๆ แยกแยกคนเพราะผลประโยชน์

ความจริงแล้ว แนวคิดลักษณะนี้เกิดจากภาวะยึดติดในค่านิยมวัตถุของสิ่งซึ่งแต่ละคน เกี่ยวข้องสัมผัส นอกจากไม่สามารถลงถึงรากฐานปัญหาแล้ว ยิ่งแสดงออกก็ยิ่ง เกิดความรำวุ่นขึ้นบนฐานชีวิตและการอยู่ร่วมกันของแต่ละคน ส่วนคนที่จ้องใช้โอกาสขณะที่แต่ละคนกำลังตื่นตระหนกกับปัญหา เพื่อแสวงผลประโยชน์ ก็ถกถวยแทรกตัว เข้าไปอยู่ในพื้นฐานซึ่ง เป็นช่องว่าง แบบตาอิน - ตานา กับตาอยู่

ยิ่งไปกว่านั้น ตาอยู่ผู้จ้องจับ โอกาสทุกวันนี้มีความรู้สึกนึกคิดที่ก้าวหน้า ร้ายกว่าแต่ก่อนคือ รู้จักจับคู่ก่อนสร้างคนซึ่งไม่รู้ เรื่องรู้ราวอะไรให้เป็นตาอินกับตานา เพื่อตนเองจะได้รับผลประโยชน์แบบข้ามท้องถิ่น เลยไปถึงข้ามชาติข้ามภาษากันเลยทีเดียว

ผู้เขียนเชื่อว่าพื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์แต่ละคนไม่เหมือนกัน กำหนดให้แต่ละชีวิตสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันไม่เหมือนกัน บางคนอาจ มุ่งกล้วยไม้ บางคนอาจ มุ่งสิ่งอื่นอีกมากมายรูปลักษณะและต่างก็เป็นสิทธิของแต่ละคนที่จะสัมผัสได้ อย่างไรก็ตาม หากปลอดจากการยึดติดภาพผิว ย่อมสามารถมองผ่านสิ่งนั้นลงไปพบรากฐานที่แท้จริงสิ่งเดียวกันได้ ดัง เช่นคำกล่าวที่ว่า "รู้สิ่งใดขอให้รู้ทะลุปรุโปร่ง"

แต่ละคนย่อมมีโอกาสพบพื้นฐานที่แท้จริงซึ่ง เป็นสิ่งเดียวกันได้ ไม่เพียงทำให้เข้าถึงจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จในการอนุรักษ์เท่านั้น หากยัง เป็นวิถีทางสร้างสรรค์ เอกภาพให้แก่ชุมชนท้องถิ่นด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ตนเองจึงตัดสินใจกำหนดหัวข้อบรรยายใหม่ว่า "มองผ่านกล้วยไม้ไทยสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์" พร้อมทั้งนำภาพสไลด์สีรวม 60 ภาพฉายประกอบการบรรยายด้วย ซึ่งมีทั้งภาพกล้วยไม้ธรรมชาติที่สวยงาม ๆ งาม ๆ ให้คนสนใจ เป็นปฐมเหตุ เชื่อมโยงไปถึงสภาพป่าที่เสื่อมโทรม เพราะถูกคนทำลาย บางภาพได้ถ่ายไว้ตั้งแต่ช่วงกว่า 30 ปีที่แล้วมาในขณะที่ยังมีสภาพเป็นปกติอยู่ เพื่อให้สัมผัสในเชิง เปรียบ เทียบ

งานนี้เป็นงานภายในประเทศ มีรัฐบาลท้องถิ่นร่วมกับมูลนิธิซึ่งตั้งขึ้นเพื่อรองรับความคล่องตัวของการบริหารงานศูนย์นี้ในอนาคตร่วมกันเป็นเจ้าภาพ คนที่เข้าฟังการบรรยายจึงเป็นคนที่อยู่ในทั้งหมด แต่ก็ มีทั้งนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยและจากสถาบันวิจัยท้องถิ่นหลายแห่ง รวมกันกับบุคคลผู้สนใจทั่วไป เข้าแล้วไม่น้อยกว่า 200 คน

สไลด์สุดท้ายที่นำออกฉายก่อนปิดรายการบรรยาย เป็นภาพต้นกล้วยไม้ป่าในสกุล เอื้องกุหลาบ ซึ่งขึ้นอยู่บนกิ่งของต้นไม้ในป่าธรรมชาติอย่างโดดเดี่ยวที่ทุ่งใหญ่ เรศวรรและกำลังมีดอกบานท่ามกลางฤดูร้อน โดยที่ผู้เขียนได้ถ่ายภาพนี้ไว้เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2532

ได้อธิบายให้ผู้ฟังทราบว่า ปกติเราจะพบต้นไม้ที่มีต้นขนาดรอง ๆ ลงมาจนถึงลูก เล็กซึ่งห่างไกลจากเมล็ดใหม่ ๆ ปน ๆ กันอยู่ในบริเวณเดียวกัน แต่ขณะนี้เราพบว่าต้นขนาดรอง ๆ ลงมาและขนาดเล็กไม่ปรากฏ สันนิษฐานว่า เพราะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เนื่องจากสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปมาก ไม่เพียงชีวิตกล้วยไม้ที่ควรมีการสืบหอดเท่านั้น หวนไปพิจารณาต้นไม้ใหญ่อื่น ๆ ก็ยากที่จะได้พบต้นเล็ก ๆ ด้วย

พร้อมทั้งกล่าวย้ำข้อที่ประชุมว่า แต่แรก ๆ การทำลายธรรมชาติก็เริ่มขึ้นจากคน พอผลซึ่งทำให้สูญเสียคุณค่าขึ้นในระบบนิเวศน์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติก็หวนกลับมาทำลายตัวเองมากขึ้น และเมื่อพบเห็นภาพกล้วยไม้ ต้นไม้อื่น ๆ อย่างไม่รู้ เราย่อมพบภาพในระบบชีวิตสัตว์ป่า เช่นเดียวกันด้วย ดังที่กล่าวไว้แล้วว่า ไม่ว่าใครรักสิ่งใดสนใจสิ่งใด เกี่ยวข้องสัมผัสกับสิ่งใด หากมีภูมิปัญญา บันรากลฐานคงสามารถมองผ่านลงไปถึงพื้นฐานร่วมซึ่ง เป็นจุดเดียวกันได้

อนึ่ง ได้กล่าวทิ้งท้ายเป็นเชิงคำถามไว้ว่า ในสังคมมนุษย์ไม่ว่าชุมชนใดหรือชาติใดภาษาใดก็ตาม หากขาดคนหนุ่มคนสาวและเด็ก ๆ มีแต่คนแก่ซึ่งวันยังรอวันตาย สังคมจะอยู่ได้อย่างไร และคำถามนี้มีใช่ เป็นเชิง เปรียบ เทียบ หากเป็นของจริงที่มีจุดร่วม ในเมื่อคนก็คิด สัตว์ป่าก็คิด ต้นไม้นานาชนิดก็คิด แม้แร่หินดินทรายต่าง ๆ ก็คิด หรือกล่าวรวม ๆ ก็คือระบบธรรมชาติทั้งระบบและชีวิตมนุษย์ เป็นสิ่งปรากฏอยู่และเปลี่ยนแปลงร่วมกัน ภายในวัฏจักรกระแสนี้เดียวกัน

หากพบว่าธรรมชาติถูกทำลายมากขึ้น ย่อมอ่านได้ว่าคนก็ตกอยู่ในสภาวะทำลายคนด้วยกันเองมากขึ้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลผู้มองได้ลึกสักหน่อยย่อมเห็นภาพได้เด่นชัดยิ่งขึ้นทุกวันว่า ผู้ใหญ่กำลัง

มุ่งวิถีชีวิตตนเองที่ส่งผลสะท้อนทำลายเด็กทุกรูปแบบและทุกวิถีทาง ไม่ว่าจะใช้ความได้เปรียบในตำแหน่งตนเองมีโอกาสอยู่ หนือในค่านิยมและอำนาจ และกระแสผลประโยชน์

หลังจากจบการบรรยายแล้วก็มีบุคคลหนึ่งลุกขึ้นถามปัญหา โดยที่ผู้บรรยายได้เหลือเวลาไว้ให้มีการถามได้เล็กน้อย เขาได้ถามขึ้นท่ามกลางความเงิบของที่ประชุมว่า "รู้สึกตกตะลึงอย่างมากกับสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยที่ได้รับทราบจากการบรรยาย เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นขอความกรุณาช่วยชี้แจงด้วย"

บุคคลผู้ถามเป็นนักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่งในประเทศไทย จากบรรยายภาคและลีลาการถาม ทำให้ผู้บรรยายคาดจากประสบการณ์ที่มีอยู่แล้วว่า ผู้ถามคงทราบปัญหาดีอยู่แล้ว หากต้องการให้มีคำตอบออกมาชัด ๆ ในที่ประชุมเพื่อจะได้รับทราบกันทั่ว ๆ ไปด้วย

ผู้เขียนเรื่องนี้เป็นผู้บรรยายจึงตอบไปอย่างกลาง ๆ ว่า จากอดีตเป็นต้นมา แม้เท่าที่ชีวิตตนเองก็พบเห็นการเปลี่ยนแปลงนี้ได้เด่นชัดมากขึ้น มีคนจากภายนอกท้องถิ่นซึ่ง เน้นสร้างควมก้าวหน้าในค่านิยมซึ่งเป็นสิ่งประหลาด ใช้สนองความต้องการ เพื่อให้ความสะดวกสบายซึ่ง เรียกกันว่า เทคโนโลยี เข้าไปเผยแพร่ซึ่งฝ่ายตนได้รับทั้งผลประโยชน์เฉพาะหน้าและระยะยาว เฉพาะหน้าก็คือการขายได้เงินอย่างต่อเนื่อง ส่วนระยะยาวก็คือผลที่ได้รับจากการที่คนท้องถิ่นถูกครอบงำจิตใจ มีทรัพยากรท้องถิ่นซึ่งตนเองมีสิทธิเป็นเจ้าของควรสงวนไว้ใช้ระยะยาวก็ถดถอย ชุกคุดเอามาขายให้บุคคลนอกมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะต้องการได้เงินมาซื้อหาสิ่งดังกล่าว

ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยท้องถิ่นของญี่ปุ่นคนหนึ่งซึ่งทำหน้าที่ เป็นประธานให้ผู้เขียนบรรยายจึงได้กล่าวสรุปอย่างไมยวนักแต่ชัดเจนมากกว่า เขาขอพูดตรง ๆ เน้นที่คนญี่ปุ่นที่พบเห็นภาพในปัจจุบันได้ว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่สะท้อนบทบาททำลาย ขอให้ทุกคนทราบและช่วยกันแก้ไข

จากคำกล่าวของประธาน ได้สะท้อนภาพให้ผู้บรรยายได้แก๊งค์คิดสำคัญ ๆ อย่างน้อยสองประการว่า การที่เราพูดอย่าง เป็นกลาง ไม่ขาดพียงถึงชาติใดภาษาใด แต่คนชาติเดียวกันกล่าวเตือนสติคนในชาติเขาเอง นั้น เป็นสิ่งที่ไม่ส่งผลกระทำทำลายความเข้าใจระหว่างชาติ ก็อีกประการหนึ่ง ทำให้เข้าใจว่า คนที่อยู่ร่วมกันในชาติเดียวกันย่อมมีพื้นฐานแตกต่างกัน กลุ่มบุคคลซึ่งสร้างกระแสผลประโยชน์ข้ามชาติน่า จะมีความโน้มเอียง ส่วนผู้ที่มิได้อยู่ร่วมในกระแสหลายคนย่อมมีใจ เป็นกลางได้ เราจึงไม่ควรนำเอาบุคคลกับชาติและภาษามาผูกติดกันแล้ว เหมาแบบครอบจักรวาล ก็อีกด้านหนึ่งหากรู้ได้ ย่อมทำให้การบรรยายมีวคงอยู่กับหลักการด้วย

หลังจากเสร็จจากการบรรยายและผู้เขียนถูกเชิญให้เข้าสู่ห้องพักผ่อนในบริเวณใกล้ ๆ ก็ได้พบกับบุคคลหนึ่งซึ่งมีตำแหน่ง เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยและ เป็นผู้ที่รู้จักกันมานานผ่านสัมพันธ์ในค่านิยมวิชาการซึ่งมาฟังการบรรยายด้วย ได้ปรารภอีกว่า ไ้ทราบเรื่องนี้แล้วรู้สึกตกตะลึงมาก ๆ

วันพุธที่ 8 พฤษภาคม 2534 ขณะนั่ง เครื่องบินของบริษัทการบินไทยจากกรุงเทพฯ ไปบ้าน ไค้อานหนังสือพิมพ์ไทยฉบับหนึ่งรายงานข่าวพอสรุปได้ว่า เมื่อไม่กี่วันที่ผ่านมา มีการประชุมนโยบายป่าไม้แห่งชาติที่ท่า

เนียบรัฐบาล พอพบข่าวพฤติกรรมเช่นนี้ ผู้มีประสบการณ์มากน้อยคงสามารถคาดการณ์ได้ว่าวิถีการแก้ปัญหาจะออกมาในรูปใด ผลสรุปจากรายงานก็คือ มุ่งที่กรมป่าไม้ แล้วกรมก็มุ่งไปที่ป่าเหมือนกระแสวิ่งเคยเห็นกันมาแต่ไหนแต่ไร

ทั้ง ๆ ที่มีปัญหาขึ้นเกิดจากคนเป็นเหตุ ถ้าหยุดคิดสักหน่อยตั้งสติสักนิด ปล่อยให้ยั้งยั้งซึ่งมีนสร่างอิทธิพลครอบงำออกไปเสียบ้างคงคิดได้ว่า ควรจะค้นหาที่ชีวิตของคนว่า เหตุใดจึงตกเข้าไปอยู่ในกระแสนี้ที่กำหนดให้เขา เหล่านั้นต้องทำลายป่าและธรรมชาติ เพราะโดยสัญชาตญาณของชีวิตที่เกิดขึ้นมา ธรรมชาติได้ให้คนมาเป็นส่วนหนึ่งภายในระบบและกระบวนการ นั้นหมายความว่าหน้าที่ในการอนุรักษ์ย่อมมีอยู่ในทุกตัวบุคคล และแล้วจะพบว่า อะไรเล่าที่มันทำลายสิ่งดังกล่าวซึ่งควรจะมียู่ในรากฐานชีวิต

หน้าที่อนุรักษ์ธรรมชาติมิใช่ เป็นสิ่งซึ่งมีอยู่เพียงกลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจ และโดยที่คนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติด้วย ควรจะอยู่ในกระแสของการเปลี่ยนแปลงร่วมกันอย่างแยกกันไม่ออก ถ้าหากคิดแก้ปัญหาป่าถูกทำลายโดยคน การใช้อำนาจตัดกระแสสัมพันธ์ระหว่างชีวิตคนกับธรรมชาติ ก็น่าจะเป็นภาพเดียวกันกับการตัดป่าอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่ากลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจตัดกระแสชีวิตคนให้พ้นจากป่าอันนั้นแหละ ที่เป็นตัวทำลายป่าอย่างลึกซึ้ง หากมองปัญหาได้สองพันแปดพันการ มองตรงออกจากตัวเอง เพียงทิศหนึ่งซึ่งอื่นกล่าวไว้ เป็นหลักการแล้วตั้งแต่ต้นว่า ใครมองปัญหาอะไร เห็นได้แค่สิ่งนั้น หรืออีกนัยหนึ่งคือทิศทางของการมองที่มุ่งออกจากตนเอง เพียงทิศทางเดียว ก็เพราะบุคคลผู้นั้นตกอยู่ในสภาพยึดติดรูปแบบของสิ่งนั้นนั่นเอง ยิ่งใช้อำนาจจากบุคคลเช่นนี้แก้ปัญหาไปเรื่อย ๆ ก็เท่ากับกายเร็ววนเวียนอยู่นอยนอดหรือปลายของกิ่งแขนง นอกจากไม่สามารถแก้ไขได้แล้ว ยิ่งยิ่งทำให้รากฐานทรุดและพังมากยิ่งขึ้น

คนเป็นเหตุแห่งการทำลายป่า หากยังคงมุ่งแก้ปัญหาป่าถูกทำลายกันอยู่ที่ป่า เนื่องจากไม่สามารถมองภาพผ่านป่าลงไปให้ถึงรากฐานของคนซึ่งเป็นเหตุแล้วแก้ไขที่นั่นได้ หนึ่งวันเรายังสิ้นหวังยิ่งขึ้นทุกที เพราะมีวแต่่มองมุ่งเน้นอยู่ที่ เครื่องประดับตัวเองไม่ว่ารูปแบบใดก็ตาม ในที่สุดตัวเองก็จะไม่มีเหลืออยู่อีกต่อไป และบุคคลใดตกอยู่ในสภาพที่ติดการมุ่งมองสิ่งดังกล่าวแล้ว แม้เราจะอธิบายให้เข้าใจอย่างไรก็มองไม่เห็นเนื่องจากถูกอิทธิพลของมีนโคหุโศคาไว้อย่างลึกซึ้ง

สิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด หากใครสามารถมองเห็นภาพได้ชัดเจน ย่อมรู้ได้ว่าคือเหตุและผลที่ผู้เขียนไม่เสนอหัวข้อเรื่องในการบรรยายว่า "การอนุรักษ์กล้วยไม้ป่า" แต่ เปลี่ยนมา เป็นเรื่อง "มองผ่านกล้วยไม้ไทยสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์" และอาจมองเลยไปหาคำตอบได้เองว่าการที่ผู้เขียนทุ่มเทชีวิตให้แก่งานพัฒนากล้วยไม้ไทยมาตั้งแต่ต้นนั้น ได้มุ่งวิถีเจตนารมณ์และเป้าหมายที่ไหน เพียงที่การสอนให้คนปลูกกล้วยไม้เป็น ผสมพันธุ์กล้วยไม้ได้เท่านั้นเองหรือ.